

methodological activities of the Book Chamber of Ukraine. In general, on the basis of archival sources the personal structure of methodical meetings (groups), names of their chairmen, secretaries, participants of meetings is established; the dominant content of the agenda of the meetings was analyzed; The directions of development of the national bibliography in 1946—1964 are defined. In general, the conducted research allows to assert confidently that bases of modern approaches in realization of all obligatory bibliographic stages in processing of printed production, such as segmentation, classification, registration, systematization, cataloging etc., were laid in the first postwar twentieth century.

Keywords: archive of the Book Chamber of Ukraine; methodical meetings (groups) of the Book Chamber of the Ukrainian SSR; systematic catalog; card repertoire; bibliography of the Ukrainian book

References

1. Arhiv Derzhavnoyi naukoyoi ustanovi "Knizhkova palata Ukraini imeni Ivana Fedorova". F. "Dokumenti". Op. 1. Spr. 5 "Protokoli metodichnih narad Knizhkovoyi palati URSR (1939, 1946—1959)". 423 ark.
2. Arhiv Derzhavnoyi naukoyoi ustanovi "Knizhkova palata Ukraini imeni Ivana Fedorova". F. "Dokumenti". Op. 1. Spr. 6 "Protokoli zasidan metodichnoyi grupi Knizhkovoyi palati URSR (1958, 1959, 1961—1964)". 69 ark.
3. Petrova N. (2016). Okremi aspekti naukovih doslidzhen Knizhkovoyi palati Ukraini. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 5, pp. 3—9.
4. Senchenko M. I. (1999). *Knizhkova palata Ukraini: istoriya i sгодennya*. Kyiv: Knizhkova palata Ukraini.
5. Senchenko M. I. (2019). *Knizhkova palata Ukraini: 100 rokiv sistemnih ta innovacijnih transformacij, 1919—2018*. Kyiv: Knizhkova palata Ukraini.

Надійшла до редакції 12 лютого 2020 року

УДК 026:2-523.6](430+4)"06/20"(091)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2021.2(295).30-34

Георгій Богданов,
здобувач КНУКіМ,
e-mail: bogdanov.georgiy@mail.ru

Основні етапи еволюції бібліотек релігійних установ у німецькомовному просторі в VI—XX століттях

Стаття має міждисциплінарний характер та межує з історією бібліотечної справи, історією Середньовіччя, Нового часу та релігієзнавства, зокрема етапами розвитку монастирів як культових споруд, що виникли в Європі та в німецькомовному просторі після розпаду Римської імперії й діяли приблизно до XIX ст. Відтоді розпочалися процеси секуляризації майна монастирів, у тому числі фондів їхніх бібліотек, котрі передавали у власність університетів.

Основний зміст дослідження становить аналіз історичного шляху розвитку системи бібліотек європейських монастирів як попередників книгозбірень класичних університетів. На підрунті вивчення численних німецькомовних джерел з історії бібліотечної справи, виданих упродовж останніх 45 років, виявлено, що більшість давніх монастирів підпорядковувались ордену бенедиктинців, котрий вважають найстарішим католицьким орденом Європи. Фонди бібліотек зазначених монастирів комплектували насамперед літературою гуманітарного й теологічного спрямування, а також виданнями з природничих наук. Окрім того, з'ясовано, що бібліотеки монастирів зберігали як рукописні, так і друковані джерела, зокрема інкунабули, до яких належать Біблія Гутенберга та навчальні видання з латинської мови.

У статті підбито підсумки вивчення діяльності сучасних бібліотек теологічного профілю, що підпорядковуються численним єпархіям, єпископствам, земським церквам і навчальним закладам, фінансуються безпосередньо церквою та покликані сприяти науковим дослідженням і розвитку фахової освіти. Автор дійшов висновку, що досі залишаються дискусійними питання щодо тенденції подальшого розвитку спеціальних бібліотек монастирів як структурних частин релігійних установ різних конфесій.

Ключові слова: монастир; абатство; скрипторій; бібліотеки; бібліотечні фонди; рукопис; інкунабули; Середньовіччя; німецькомовний простір

Постановка проблеми. Проблематика статті торкається дослідження етапів історичного розвитку монастирських бібліотек у Німеччині та сусідніх країнах від часів Раннього Середньовіччя й до кінця XVIII — початку XIX ст., коли внаслідок процесів секуляризації та зростання ролі книгозбірень регіонів, міст й університетів, а також поширення бібліофіліства бібліотеки монастирів занепадали та поступово зникали з історичної арени.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. На відміну від монастирів як релігійних установ, їхні бібліотеки не дістали належної уваги з боку істориків Середньовіччя та Нового часу й дослідників церкви. Тематику діяльності монастирських бібліотек висвітлювали переважно в наукових публікаціях, присвячених історії Середньовіччя та Нового часу,

розвиткові бібліотечної справи Німеччини та Європи чи діяльності певних церковних закладів. Окремі дослідження монастирських бібліотек виходили друком у Німеччині у 1920-х рр. Серед небагатьох німецьких дослідників другої половини XX — початку XXI ст. слід виокремити К. Л. Льоффлера, М. Бернарда, Х. Альшнера, Й. Фортима та С. Йоста та сучасного науковця А. Шлехтера.

Метою статті є висвітлення етапів історичного розвитку монастирських бібліотек німецькомовного простору від доби Раннього Середньовіччя й до Нового часу, коли внаслідок ліквідації численних монастирів та процесів секуляризації фонди їхніх книгозбірень було розпродано, передано до приватних книжкових зібрань, а згодом — до бібліотек різних типів — регіональних, міських та університетських.

Окрім того, стаття має на меті характеристику фондів бібліотек монастирів, що збереглися до сьогодні в німецькомовному просторі та підпорядковані відповідним єпархіям, єпископствам, земським церквам чи навчальним закладам.

Виклад основного матеріалу дослідження. До початку консолідації церковної влади монастирі були єдиними установами, що опікувалися питаннями освіти, переписування та зберігання літературної спадщини. Після усунення від влади останнього імператора Ромула Августа та розпаду Західної Римської імперії в VI ст. засновано бібліотеки в Латеранському палаці в Римі, що був офіційною папською резиденцією в IV—XIV ст., у резиденціях єпископів та інших закладах. Відомо, що в монастирі Виварій, заснованому у другій половині VI ст. у Бруттії (нині — Аbruццо в Південній Італії), зусиллями ченців та римського панегіриста Флавія Магна Аврелія Кассиодора, який одночасно обіймав посаду канцлера за часів правління Теодоріха Великого, започатковано один із перших європейських наукових центрів, в якому викладали традиційні дисципліни — граматику, риторіку, логіку, музику, математику та космографію, діяли власні скрипторії та бібліотека (точну дату її створення досі не встановлено. — *Авт.*). Вже тоді було визначено основні види книг для подальшого комплектування — Святе Письмо, життя святих, праці отців церкви, літургії та твори античності [1, с. 70—71; 6, с. 395].

За часів правління династії Каролінгів (751—987) функціонували книгозбірні окремих монастирів та єпископств й Імператорського двору, що налічували кілька сотень томів. Джерелами комплектування фондів монастирських бібліотек як "місця зберігання Святого Письма" (У. Йохум) та складової частини теологічної освіти були подарунки духовних і світських осіб, а також скрипторій. Якщо у IX ст. у фондах найбільших монастирських бібліотек зберігалося лише 400—450 одиниць, то за доби Пізнього Середньовіччя — не менш як 1000 томів. Водночас книжкові зібрання соборів мали значно меншу вагу, аніж бібліотеки в Кельні, Майнці, Трирі, Констанці та Бюрцбурзі, де, зокрема, збереглися два каталоги, укладені в IX ст.¹

До найвідоміших монастирських книгозбірень, що діяли в німецькомовному просторі за доби Раннього Середньовіччя, належать такі [1, с. 39; 8, с. 14]:

1. Бібліотека монастиря Санкт-Галлена, розквіт рукописної та канцелярської діяльності якої припав на другу половину IX ст., коли бібліотекарем працював член місцевого абатства бенедиктинців Ліутхарт. До найзначніших персон, пов'язаних з історією монастиря, належать також учитель музики та поет Н. Бальбулус, один з укладачів літопису монастиря Еккхард IV, а також Ноткер III Німецький — перекладач давньоверхньонімецькою мовою творів римського громадського діяча Боеція. Приблизно 880 р. було укладено каталог, що охоплював 362 одиниці зберігання.

2. Бібліотека монастиря на острові Райхенау в Боденському озері, що функціонувала впродовж 724—1803 рр. і з якою пов'язана діяльність абата та латинського поета В. Стработа, бібліотекаря Регінберга, а також старшого зі слов'янських братів-просвітителів — Мефодія.

3. Бібліотека монастирської школи Фульди, що досягла розквіту завдяки діяльності абата та богослова Р. Мавра й виконувала своєрідну місію осередку переписування античних рукописів. Книгозбірню було знищено під час Тридцятилітньої війни (1618—1648), залишилися лише чотири каталоги XVI ст.

4. Бібліотека монастиря Вайсенбург (Ельзас), де монах Отфрід прагнув створити щось на кшталт поетичної "гармонії", поєднавши чотири Євангелія.

5. Бібліотека Лоршу — улюбленого монастиря Карла Великого. Відомо, що збереглися три каталоги, в одному з яких уміщено опис 590 документів.

6. Бібліотека Вердена на Рурі, де зберігається так званий "Срібний кодекс" VI ст. — переклад Біблії готською мовою під керівництвом єпископа Вульфїла.

У XI—XII ст., на зламі двох епох — Раннього та Високого (класичного) Середньовіччя, — кількість бібліотек монастирів стрімко зростала, проте ченці ставилися до переписування творів світської літератури та античних рукописів у край легковажно. Одним із найвідоміших тогочасних релігійних осередків став бенедиктинський монастир Хірзау в Кальві. За очільництва абата Вільгельма він перетворився на центр так званого Клюнійського руху, що мав на меті реформувати життя ченців Західної церкви та запобігти впливу світської влади на її діяльність. Значну роль відіграв також Гогенбурзький монастир в Ельзасі, що в 1159—1175 рр. перебував під патронатом абатиси Герради Ландсбергської — авторки ілюстрованого зібрання визначних пам'яток під загальною назвою "Сад утіх", що містить понад 300 мініатюр² [8, с. 14].

Ядро фондів бібліотек монастирів XIII—XIV ст. зазвичай становили такі джерела [5, с. 229; 8, с. 23]:

— Біблія та коментарі до неї. Комплектування документами цього виду було характерним для бібліотек орденів, що жebraкували, — домініканців і францисканців;

— праці отців церкви та схоластів;

— трактати з питань релігійного життя;

— твори для богослужінь. Згідно з окремими джерелами, цю групу видань офіційно вважали не власністю бібліотеки, а складовою частиною вівтаря церкви;

— енциклопедичні твори;

— твори латинських поетів, призначені для читання та вдосконалення мови;

— філософські праці, наукові видання з ботаніки, медицини та природознавства;

— хроніки, життя святих і збірники сентенцій, котрі використовували як допоміжні засоби під час проповіді, для посилення духу та моралі в навчанні³.

² До XVI ст. рукопис зберігався в монастирі, надалі був переданий до бібліотеки Страсбурга.

³ Пор.: "Повчання Володимира Мономаха дітям", що походить від XII ст.

¹ Рукописи з бібліотеки Констанцу згодом потрапили до Вайнгартена та врешті-решт — до Штутгарта.

У XIV—XV ст. у скрипторіях італійських монастирів бенедиктинського ордену в Боббіо та Монте-Кассіно гуманісти віднайшли тексти творів Цицерона, Тацита, а також восьми раніше невідомих книг Плінія Молодшого. В монастирі Херсфельда знайдено працю Тацита "Про походження і край германців" (приблизно 98 р.) — етнографічний опис германців, що проживали за межами Риму. Крім того, в Санкт-Галлені віднайдено тексти Горация, в Ключнійському монастирі — промови Цицерона [5, с. 229].

У 1440 р., після проведення церковних соборів у Базелі та Констанці, а також унаслідок реформування бенедиктинського монастиря в селищі Бурсфельд, що нині входить до складу муніципального округу Ганноверш-Мюнден, розпочалося відновлення монастирських книжкових зібрань у Санкт-Галлені та Тегернзее, занедбаних упродовж століть. Вже останньої чверті XV ст. фонд бібліотеки Тегернзее майже дорівнював обсягові бібліотечного зібрання Ватикану, заснованого Папою Римським Сикстом IV лише 1475 р. Зокрема, 1484 р. фонд книгозбірні в Тегернзее становив 1103 томи, 1494 р. — 1738, 1524 р. — 1869 [8, с. 23]. Найбільшими тогочасними монастирськими бібліотеками були книгозбірні картезіанських монастирів у Базелі, Майнці та інших містах. Проте слід зауважити, що відбувався занепад і монастирів, і системи їхніх бібліотек, оскільки недалекоглядні монахи повністю припинили самостійно переписувати тексти, а для укладання богослужбових книг наймали писарів [8, с. 16—17]⁴. Водночас монастирі, засновані премонстрантами, цистерціанцями та монахами Німецького ордену за доби Пізнього Середньовіччя в окремих регіонах на схід від Ельби (конвенти Клостер-Ленін, Корин, Альтцелла, Елдена та Марієнбург), мали лише невеликі книжкові зібрання.

У XVI ст. в євангелістичних церквах і будинках священників було сформовано бібліотеки, основу яких становили фонди, що залишилися після ліквідації монастирів та духовних семінарій⁵. Відомості про по-

требу створення книгозбірень та догляду за ними знаходимо в численних уставах євангелістичної церкви, найстарший з яких уклав 1528 р. у Брауншвайзі прибічник М. Лютера Й. Бугенгаген. Схожі невеликі бібліотеки діяли в церквах Халле, Айслебена та Вроцлава, а також при церкві святих Петра та Павла в Лігніці⁶. У той період припинилось і переписування книг у бібліотеках католицьких церков. Освіта, що мала світський характер, потребувала нових типів книгозбірень. Лише невелика кількість монастирів, зокрема в Тегернзее, спромоглися заснувати власні друкарні [8, с. 27].

Відновлення бібліотек католицьких монастирів розпочалося за часів антиреформації та бароко, коли південно-німецькі та австрійські бенедиктинські абатства (Цвіфальтен, Вайнгартен, Мельк, Адмонт) змогли впорядкувати та провести інвентаризацію майна невеликих монастирів, знищених чи зруйнованих упродовж Тридцятилітньої війни, що, зі свого боку, символізувала початок доби німецького бароко. Так звані музейні бібліотеки, основу фондів яких становили цінні документи, що стосувалися подій визначеної епохи чи історії розвитку конкретного регіону, було систематизовано в окрему підгрупу [3, с. 200; 5, с. 229].

Розквіт монастирських бібліотек припав на 1700—1789 рр., адже тодішні університетські книгозбірні ще не досягли належного рівня розвитку, а міські перебували в занепаді. З початком секуляризації монастирських книгозбірень у першій половині XIX ст. значну частину їхніх фондів було розпродано, передано до приватних зібрань, а згодом — до бібліотек регіонів, міст чи університетів Парижа, Оксфорда, Кембриджа, Праги, Гейдельберга, Відня, Ерфурта тощо [6, с. 397; 8, с. 46].

Відомості про бібліотеки монастирів, що збереглися в німецькомовному просторі до другої половини XX ст. наведено в табл. 1 [2, с. 16, 20, 26, 35, 38, 40, 47, 49, 54, 56, 59, 66, 73, 79, 84].

Таблиця 1

Відомості про бібліотеки монастирів, що збереглися в німецькомовному просторі до другої половини XX ст.

Місто	Назва	Рік заснування бібліотеки	Відомості про фонди книжок та інших видань ⁷
Адмонт (Австрія, земля Штирія)	Бенедиктинський монастир	1774 р.	150 тис. друківаних видань, у т. ч. колекції книг із питань сходознавства, семітської філології, історії церкви до 1800 р., медицини та ботаніки (XVI—XVIII ст.), 1060 рукописів, понад 1400 інкунабул
Айнзидельн (Швейцарія)	Бенедиктинський монастир	1730-ті рр.	Приблизно 150 тис. томів, грамот, інкунабул, 1350 рукописів; профіль — теологія, всесвітня історія, перевидання Біблії
Альтенбург (Австрія, земля Нижня Австрія)	Бенедиктинський монастир	XVIII ст.	Майже 12 тис. томів, 700 рукописів, 149 інкунабул

⁴ Конвенти Елдена та Альтцелла ліквідовано 1535 та 1540 р. відповідно.

⁵ Певну частину фондів цих бібліотек було використано для палітурних робіт чи втрачено.

⁶ У 1945 р. місто остаточно увійшло до складу Польщі.

⁷ Дані станом на 1983 р.

Місто	Назва	Рік заснування бібліотеки	Відомості про фонди книжок та інших видань ⁸
Віблінген (Ульм)	Бенедиктинський монастир	1737—1744 рр.	Видання переважно з питань католицької теології XVIII—XX ст. ⁹
Геттвег (Австрія, земля Нижня Австрія)	Бенедиктинський монастир	XVIII ст.	Майже 70 тис. томів, 1080 інкунабул, 1144 рукописи; профіль — історія церкви та світського життя, життя святих, церковне право, патристика, антична література
Зайтенштеттен (Австрія, земля Нижня Австрія)	Бенедиктинський монастир	XVIII ст.	Майже 50 тис. томів, 230 інкунабул, 270 рукописів з усіх галузей знань, у т. ч. на пергаменті
Кремсмюнстер (Австрія, земля Верхня Австрія)	Бенедиктинський монастир	—	Понад 100 тис. томів, 792 інкунабули, 416 рукописів; профіль — теологія, історія церкви та світського життя
Ламбах (Австрія, земля Верхня Австрія)	Бенедиктинський монастир	XVIII ст.	Майже 40 тис. томів, 145 інкунабул, 800 рукописів, у т. ч. на пергаменті
Лілієнфельд (Австрія, земля Нижня Австрія)	Бенедиктинський монастир	≈ 1700 р.	31 тис. томів, 119 інкунабул, 226 рукописів
Мельк (Австрія, земля Нижня Австрія)	Бенедиктинський монастир	XVIII ст.	Майже 75 тис. томів, 800 інкунабул, 1800 рукописів
Меттен (Нижня Баварія)	Бенедиктинський монастир	—	160 тис. томів, 250 інкунабул, рукописи
Нойштифт (Австрія, Південний Тироль)	Монастир августинців-каноників	1776—1788 рр.	Майже 60 тис. томів та 300 рукописів, починаючи з XII ст.
Оксенхаузен (Вюрттемберг)	Бенедиктинський монастир	1780—1790-ті рр.	Майже 70 тис. томів (1803) ¹⁰
Санкт-Галлен (Швейцарія)	Бенедиктинський монастир	1758 р.	Понад 100 тис. томів із питань церкви, містики, аскетички, моралі, у т. ч. 2000 рукописів VIII—XI ст., 1700 інкунабул
Санкт-Флоріан (Австрія, земля Верхня Австрія)	Монастир августинців-каноників	1745—1751 рр.	Майже 130 тис. томів, понад 800 інкунабул, 885 рукописів, у т. ч. на пергаменті, з усіх галузей знань ¹¹
Страгов (Прага)	Спілка премонстрантів	1794 р.	Майже 130 тис. томів, глобуси, ілюстровані рукописи
Форау (Австрія, земля Штирія)	Монастир августинців-каноників	XVIII ст.	Майже 35 тис. томів, 206 інкунабул, 415 рукописів
Фрейзинг	Домберг	1730-ті рр.	Теологічна та історична література, рукописи богослужінь, першодруки з ксилографіями доби Пізнього Середньовіччя та Ренесансу
Хайлігенкройц (Австрія, земля Нижня Австрія)	Монастир бернардинців	—	Майже 70 тис. томів, 216 інкунабул, 572 рукописи, у т. ч. ілюстровані й, можливо, переписані саме у скрипторії в XII—XIII ст.
Цветль (Австрія, земля Нижня Австрія)	Абатство бернардинців	XVIII ст.	Майже 50 тис. томів, 306 інкунабул, 420 рукописів з усіх галузей знань, у т. ч. на пергаменті
Шлрбах (Австрія, земля Нижня Австрія)	Монастир бернардинців	XVII—XVIII ст.	Майже 30 тис. томів, 94 інкунабули, 176 рукописів

⁸ Дані станом на 1983 р.⁹ Першу бібліотеку монастиря ліквідовано на початку XIX ст.¹⁰ Саме 1803 р. більшу частину фондів було втрачено.¹¹ Оригінальних рукописів збереглося вкрай мало.

Висновки. Ще у XIII ст. Фома Аквінський — один із найвідоміших філософів і католицьких богословів, представник італійського ордену домініканців, які поділяли думку, що за доби Пізнього Середньовіччя мав з'явитися "новий" Аристотель, — зазначав: "Справжня скарбниця монастиря — бібліотека, без неї він схожий... на... сад без квітів, на гаманець без грошей..." [9]. Бібліотеки сучасних монастирів, що збереглися чи були відроджені, підпорядковані таким релігійним об'єднанням та установам, як єпархії, єпископства, земські церкви та церковні навчальні заклади. У сфері релігії та теології переважають фахові бібліотеки, котрі фінансують безпосередньо церкви чи окремі установи з метою сприяння науковим дослідженням і розвитку системи теологічної освіти. До них належать книгозбірні католицьких

монастирів (наприклад, бібліотека абатства бенедиктинців в Бойроні, 410 тис. томів), єпископств (як-от Архієпископська та церковна бібліотека Кельна, 462 тис. томів) та земельних євангелістичних церков (зокрема, церковна бібліотека в Гамбурзі, 180 тис. томів). Церковний фонд із питань цивільного права фінансує фахову бібліотеку з історії протестантизму часів Реформації та конфесій Нового часу, а також бібліотеку ім. Яна Ласького-молодшого в Емдені, що налічує 98 тис. томів [7, с. 39, 58]. Хоча впродовж останнього століття оприлюднено чимало праць, присвячених заснуванню монастирів, висвітленню етапів їх історичного генезису та сучасному стану, питання розвитку бібліотек монастирів та інших теологічних закладів і досі залишається однією з білих "плям" у структурі історичних досліджень.

Список використаних літератури та джерел

1. *Battles M.* Die Welt der Bücher: Eine Geschichte der Bibliothek / M. Battles ; Aus d. Amerikan. bertr. v. S. Simon. — Düsseldorf : Patmos, 2007. — 255, [1] S.
2. *Bernhard M.* Stift- und Klosterbibliotheken / M. Bernhard. — München : Keyser, 1983. — 87 S.: zahlr. Abb., dar. farb. — (Keyers kleine Kulturgeschichte).
3. *Das Bibliothekswesen der Bundesrepublik Deutschland: Ein Handbuch* / Hrsg. v. G. v. Busse u. H. Ernestus; Völl neu bearb. v. E. Plassmann u. J. Seefeldt. — Wiesbaden : Harrasowitz, 1999. — 510 S.: Phot., Kt., Tab.
4. *Loeffelmeier R.* Kloster-, Dom- und Stiftschulen / R. Loeffelmeier // Klinkhardt Lexikon Erziehungswissenschaft: In 3 Bd.: Bd. 2. Gruppenpuzzle — Pflegewissenschaft / Hrsg. v. K.-P. Horn, H. Kemnitz, W. Marotzki, U. Sandfuchs unter Mitarb. v. St. Iske. — Bad Heilbrunn : Klinkhardt, 2012. — S. 215.
5. *Mentzel-Reuters A.* Klosterbibliothek / A. Mentzel-Reuters // Reclams Sachlexikon des Buches: Von der Handschrift zum E-Book / Hrsg. u. Vorw. v. U. Rautenberg. — 3., vollst. überarb. u. aktualis. Aufl. — Stuttgart : Reclam, 2015. — S. 229—230.
6. *Ruppert G.* Bibliotheken / G. Ruppert // Handbuch Lesen / Im Auftr. d. Stiftung Lesen u. d. Deutsch. Literaturkonferenz hrsg. v. B. Franzmann u. a.; Unter Mitarb. v. G. Jäger u. a. — 2., unveränd. Aufl. — Baltmannsweiler : Schneider-Verl. Hohengehren, 2008. — S. 394—431.
7. *Seefeldt Jü.* Portale zu Vergangenheit und Zukunft: Bibliotheken in Deutschland / J. Seefeldt, L. Syré; Vorw. v. B. Lison. — 3., überarb. Aufl. — Hildesheim [u.a.] : Olms, 2007. — 120 S.: Ill., graph. Darst., Kt.
8. *Vorstius J.* Grundzüge der Bibliotheksgeschichte / J. Vorstius, S. Joost. — 7., neubearb. u. ergänzt. Aufl. — Wiesbaden : Harrasowitz, 1977. — 163, (XII) S.
9. *Библиотечное дело в зарубежных странах в эпоху Средневековья (конец V — середина XVII в.)* : лекция. — Режим доступа: http://www.spsl.nsc.ru/wp-content/uploads/2017/02/lekt2_md11.pdf. — Загл. с экрана.

George Bogdanov

The main stages of development of the libraries by the religious institutions in the German-speaking area from the 6th to the 20th century

An article has an interdisciplinary character and is written at the junction of the history of the Middle Ages and the New Age, of the history of librarianship as well of the religious studies, including the history of the monasteries as religious buildings structures, which were springing up in Europe and in the german-speaking space shortly after disintegration of the Roman empire and had somewhere to the nineteenth century worked, as in the monasteries began a secularization of their property and his passing to the property of universities and other higher schools. The main stages on the road to the build a system of the libraries in the monasteries as the forerunner of university libraries are in outline described. By means of study of the german-speaking sources references on the history of librarianship, which were published over the last 45 years, author comes to a conclusion that the funds of all libraries in the monasteries of those days were complemented first of all source of the humanistic and theological subjects, as well the published works about the matters in the field of the natural sciences. It was among their number established keep the libraries of the monasteries as the hand-written texts as the printed matters, including the incunabula, the Gutenberg Bible and the from the Latin translated textbooks. The article sums up of the study of the activity of theological libraries that are in submit to the dioceses, bishoprics, churches and schools of the districts, finance direkt from the church as well must contribute to scientific researchs and to development of the specialized education. In spite of numerous studies to this day are matters of further development of the special libraries in the monasteries as the components of religious institutions for the confessions of all sorts very vital.

Keywords: *monastery; abbey; scriptorium; libraries; library funds; manuscript; incunabula; the Middle Ages; German-speaking area*

Надійшла до редакції 29 грудня 2020 року